z cest II

Cefalù – Palermo – Monreale

Masarykova univerzita

CV·VNV·I·APPARE·AT·ARDE
TRA
MARE
NOE·MISIT·COLVBĀ
REDIIT·CV·RAMO
LIVE
CESSATO·DILVVIO·NOE
EXTRAHI·FECIT
BESTI AS·AB
ARCA

Většina fotografií v knize je dílem Moniky Kučerové a Kristýny Navrátilové. U převzatých ilustrací zde uvádíme zdroje: 119 [Thomas Dittelbach, Der Dom in Monreale als Krönungskirche. Kunst und Zeremoniell des 12. Jahrhunderts in *Sizilien, Zeitschrift für Kunstgeschichte*, 62. Bd., H. 4 (1999)], 102, 103 [Maria Andaloro, *Arti figurative e suntuarie*, in: Federico e la Sicilia dalla terra alla corona II, Palermo 1995], 110 [A. M. Romanini, *Enciclopedia dell'arte medievale*, vol. 9, Roma 1999], 56 [Rosa di Liberto, La chiesa normanna di S. Cataldo a Palermo, in *Palladio: rivista di storia dell'architettura e restauro*, vol. IX, č. 17, Roma 1996], 59, 60 [Carlo Perogalli, *Architettura dell'altomedioevo occidentale dall'età paleocristiana alla romanica*, Tamburini 1974], 68, 69 [Rosa di Liberto, Il pavimento a tarsie marmoree della chiesa normanna di San Cataldo in Palermo, in: Atti del IV colloquio dell´Associazione Italiana per lo Studio e le Conservazione del Mosaico, Ravenna 1997], 118 [E. Kitzinger, *I Mosaici del periodo normanno in Sicilia*, Parlermo 1993, 24 [Metropolitan Museum of Art, New York, č. 56.171.113, http://www.metmuseum.org/collection/the-collection-online], foto na obale [Metropolitan Museum of Art, New York, č. 46.156.28], foto na protější straně [Metropolitan Museum of Art, New York, č. 56.171.162]

Grafická úprava: An Keová
Mapa na obalu: Daniela Křižanová

Redakce: Zuzana Frantová, Ivan Foletti, Michal Kolář, Anna Kelblová, Monika Kučerová
Překlady z italštiny a francouzštiny: Alžběta Filipová, Zuzana Kolečková
Jazyková korektura: Jan Galeta

Foto na obalu: Textilie s gryfy a srnci, výšivka kovovou nití na hedvábí, Palermo či Lucca, Metropolitan Museum of Art, New York, 14. století,
Foto na protější straně: Motiv stromu života na hlubokém talíři s listrovou glazurou, Valencie, Španělsko, Metropolitan Museum of Art, New York, kolem roku 1430

Centrum raně středověkých studií Semináře dějin umění FF MU
www.earlymedievalstudies.com

Vydavatel: Masarykova univerzita, Brno 2024
Vydání: první, elektronické
(První tištěné vydání vyšlo v Brně, 2015.)
ISBN 978-80-280-0654-9
ISBN 978-80-210-7787-4 (brožováno)

Centrum
raně středověkých studií
Západ | Byzanc | Islám

Zápisky z cest II

Cefalù—Palermo—Monreale

Ivan Foletti, Michal Kolář,
Elisabetta Scirocco (eds.)

Masarykova univerzita, Brno 2024

OBSAH

Slovo úvodem: Sicílie, setkávání kultur, světů a pohledů 6–9
Ivan Foletti

0.1 Sicílie ve středověku: náhled do kultur 10–15
Elisabetta Scirocco

0.2 Dobytí Sicílie Normany 16–17
Adrien Palladino

0.3 Opus Sectile na Sicílii ve 12. století 18–23
Francesco Capitummino

1 Cefalù 24–31
Alena Vodáková

1.1 Katedrála v Cefalù 35–40
Petr Adámek, Ondřej Hnilica

2 Palermo 32–33
Michal Kolář

2.1 San Giovanni dei Lebbrosi 34–35
Adrien Palladino

2.2 Capella Palatina 36–47
Michal M. Kolář, Melissa Nieto

2.3 San Giovanni degli Eremiti 48–51
Alžběta Filipová

2.4 La Martorana 52–59
Karolina Foletti, Martin Jakubčo

2.5 San Cataldo 60–65
Monika Konečná, Monika Kučerová

2.6 Palermská katedrála 66–71
Eliška Breburdová, Žaneta Turoňová

2.7 Bazilika La Magione 72–75
Veronika Králová

2.8 La Cuba 76–79
Alena Vodáková

2.9 La Zisa 80–83
Sandrina Sliwinska

2.10 Palazzo Abatellis 84–89
Ivana Molnárová

2.11 Museo Diocesano 90–93
Františka Hájková

2.12 Palazzo Chiaramonte-Steri 94–101
Tereza Kučerová

2.13 Santa Maria dello Spasimo 102–105
Daniela Křižanová

3 Monreale 104–107
Michal Kolář

3.1 Katedrála v Monreale 108–119
Kristýna Navrátilová
Theodora Georgievová

3.2 Klášterní ambit 120–127
Zuzana Frantová

Slovo úvodem

Sicílie, setkávání kultur, světů a pohledů

Ivan Foletti

1. Dekorace presbytáře z pohledu biskupského trůnu, Cefalù, po roce 1145

⌖ V dubnu 2014 se v sicilském Palermu sešla dvaadvacetičlenná skupina studentů a pedagogů ze čtyř institucí – z univerzit v Brně, Lausanne a Vídni a z Kunsthistorisches Institutu ve Florencii. Cílem tohoto setkání bylo studium památek sicilského středověku, především pak 12. století. Po sedm dnů se naše mezinárodní družina s obrovským nadšením a hlavně s vědeckou precizností doslova zavrtala do práce. Počet studovaných památek byl poměrně omezený, o to více jsme se jim mohli věnovat do hloubky. Díky speciálnímu povolení bylo například možné strávit pět hodin přímo v presbytáři palermské Cappelly Palatiny nebo bezmála dvanáct krásných hodin v bazilice a v křížové chodbě v Monreale.

⌖ Kromě analýzy nespočetných aspektů architektury, liturgického mobiliáře a dekorací se během exkurze začaly jasně rýsovat i samotné základy sicilské výtvarné tvorby z doby normanských králů. Jedná se především o otázku setkávání arabské, normanské a byzantské kultury, nad kterou se musí pozorný divák neustále zamýšlet. Na následujících stranách se s tímto tématem shledáme několikrát, především v syntetické studii specialistky na jihoitalské umění Elisabetty Scirocco (Kunsthistorisches Insitut ve Florencii), která exkurzi doprovázela. Tato kulturní agregace je ale důležitá nejen pro chápání samotné Sicílie. Často násilné setkávání světů, které známe jak z doby takzvaného středověku, tak ze současnosti, totiž dříve nebo později skoro nevyhnutelně vede k vytváření kultury nové, k syntéze světů předchozích. Poražení (v sicilském případě Arabové) se tak v konečném důsledku nevyhnutelně účastní tvorby „následujícího“ světa, který díky tomu bude částečně i jejich. V tomto smyslu je také třeba připomenout druhý zásadní aspekt, který je součástí tvorby sicilské vizuální identity – jedná se o fascinaci Byzancí obecně a Konstantinopolí konkrétně. Pro ambiciózní normanské vládce byla umělecká tvorba hlavního města východořímské říše natolik úžasná a spojená s císařskou rétorikou, že neváhali pozvat na Sicílii východní dílny, které se zásadně podepsaly na tvorbě nejdůležitějších staveb normanského království.

⌖ Druhým nosným aspektem pojícím mnohé z navštívených památek je rozhodně otázka interakce mezi jednotlivými uměleckými médii a liturgickou a rituální performancí. Kromě naprosto originálních kombinací architekto-

2. Dekorace transeptu z pohledu biskupského trůnu, Monreale, po roce 1174

nických forem západu i východu, které se mísí kvůli nutnostem mocenské reprezentace, je pozoruhodné sledovat také dialog mezi diváky a obrazy. Přítomnost tak exkluzivního diváka, jako byl král či biskup, vedla k přizpůsobení celého zorného pole právě jen těmto osobám. V Cefalù, v Cappelle Palatině nebo v Monreale se zrodila obrazová vyprávění, která dávají kompletně smysl pouze tehdy, díváme-li se na ně z královské lodžie či trůnu. Vyprávění pašijového cyklu má tak v Monreale svůj střed, Ukřižování a Anastasis, na první pohled nelogicky v rohu. Jednalo se o prostor, jehož směrem byl orientován biskupův trůn **[1—2]**. Konečně, Sicílie je také místem, kde jednak přetrvalo neuvěřitelné množství dekorativních podlah provedených technikou *opus sectile*, jednak velké množství liturgických instalací (těm se v této publikaci věnuje Francesco Capitumino z univerzity ve Viterbu), díky nimž je možné pochopit, jak se kolektivní proces liturgie odehrával.

⌖ Pro nás, účastníky této jihoitalské poutě, bylo setkání se sicilskou tvorbou krásným a důležitým zážitkem. Rozhodli jsme se proto, podobně jako tomu bylo v případě předchozí exkurze na Balkán, podělit se o tento zážitek i s nadšenci, které naše cestování zajímá. Stejně jako v případě prvních *Zápisků z cest* se i nyní jedná o *opusculum*, které v žádném případě nemá novátorské ambice. Českému publiku bychom ale jeho prostřednictvím rádi představili jednu z nejzajímavějších a nejkrásnějších kultur Středomoří.

⌖ Stejně jako v předchozím případě, jsou i tentokrát autory naprosté většiny textů studenti, kteří se exkurze účastnili. Bylo naší snahou vypracovat texty tak, aby zaujaly odbornou i širší veřejnost, a zároveň, aby díky co nejkompletnější bibliografii daly zájemcům možnost setkat se také s nejlepší vědeckou produkcí, která se Sicílie týká.

⌖ Exkurze vznikla za podpory Masarykovy univerzity v rámci programu pro rozvoj výuky. Jeho cílem bylo pracovat v cizím jazyce a v nestandardních podmínkách. Týden strávený na Sicílii toto, dle mého soudu, splnil. Dialog studentů a pedagogů ze čtyř institucí byl, myslím, i něčím víc. Připomněl mi – byť v mírně idealizované podobě – ono mezikulturní a tak plodné setkávání, z něhož vznikla sicilská umělecká produkce 12. století.

3. Detail mozaikové výzdoby, katedrála v Monreale, 80. léta 12. století

IC
XC
NI
KA

0.1 Sicílie ve středověku: náhled do kultury

Elisabetta Scirocco

4. Náhrobek Anny, matky Grisanda, klerika působícíhona královském dvoře, Muzeum islámského umění, Palermo, 1149

⁜ Díky své geografické poloze sloužila starověká *Trinacria* (antický název pro Sicílii), největší ostrov Středomoří, jako křižovatka důležitých cest mezi Itálií, Afrikou a Blízkým východem. Pro bohatství přírodních zdrojů začal v této oblasti postupně vzrůstat počet obyvatel a Sicílie tak měla od dob pozdní antiky důležitou roli pro zachování rovnováhy ve Středomoří.

⁜ Během středověku Sicílie zažila byzantské, arabsko-islámské a latinské období. Mezi šestým a devátým stoletím byla rozkvétající *preatura Siciliae*, s hlavním městem v Syra-kusách, autonomním správním útvarem Byzantské říše, jenž byl řízen úředníkem vybíraným z řad vysokých důstojníků císařského paláce. V roce 878 byl celý ostrov nedobrovolně přičleněn do *dār-al-Islām* dynastií Aglabitů, v té době správce provincie Ifriqiya (dnešní Tunisko), která na Sicílii zastupovala emíry z dynastie Abbásovců; poté ostrov přešel (909–začátek 11. století) pod správu fátimovské dynastie, zastupované rodem Kalbitů. V dřívější provincii Byzantské říše, jež byla pod kontrolou úředníků a řeckého duchovenstva, se zvláště na západě ostrova uskutečnila krátká, ale důsledná islamizace obyvatelstva. Palermo, nové hlavní město, se na začátku 10. století stalo jednou z nejvýznamnějších metropolí fátimovského chalífátu a celého islámského světa.

⁜ Normané pod vedením Roberta Guiscarda a Rogera Borsy si na Sicílii probojovali cestu skrze postupné dobývání jihu Itálie a a v rozmezí jednoho desetiletí (1060–1072) získali nad ostrovem moc. V roce 1130 vytvořil Roger II. v Palermu centrum nově zrozeného normanského království, státního útvaru, který poprvé mocensky spojil celou jižní Itálii. Toto království pak se střídavými úspěchy a změnami vlád přetrvalo až do sjednocení Itálie v roce 1861.

⁜ Změny politických poměrů v 11. století však neodstranily řecký element, který přežíval obzvláště ve východní části ostrova, a byl v monastickém prostředí udržován i díky podpoře nové vlády. Normané se nezbavili ani muslimského prvku, který byl pro následující století významný v oblasti politiky a práva, přičemž islámská kultura byla v rámci normanské Sicílie minimálně do první poloviny 13. století patrná především v sociální, náboženské a umělecké sféře. Ačkoliv nedávné studie přehodnotily myšlenku historiografického klišé raných let dvacátého století o idylickém soužití různých společenských a náboženských vrstev (muslimské, řecké, židovské, latinské) pod normanskou záštitou, shodují se, že normanští dobyvatelé měli nesporný zájem na zachování nelatinské kultury na svém území, stejně jako na tom, že zde existovala poměrně vysoká míra tolerance, podmíněná čistým politickým pragmatismem. Po zaplacení stanoveného poplatku křesťanskému státu získala muslimská populace povolení nadále svobodně vyznávat své náboženství a nemálo muslimů též pracovalo v paláci pro panovníka. Arabsko-andaluský básník Ibn Jubayr se během své cesty do Mekky zastavil na Sicílii a zaznamenal pohostinnost, které se dostávalo muslimským návštěvníkům na dvoře Viléma II. i panovníkův obdiv k islámské kultuře a toleranci k islámským náboženským praktikám. Vilém mluvil arabsky a stejně jako jeho předchůdci se honosil arabskými tituly uváděnými na mincích a v oficiálních dokumentech.

⁜ Islám ale samozřejmě nebyl jedinou složkou normanské mozaiky. Pietro z Eboli v *Carmen de rebus Siculis* představuje Palermo jako „šťastné město, obývané trojjazyčnou populací“ *(urbs felix, populo dotata trilingui)* a v jedné

5

6

slavné miniatuře kodexu, který obsahuje toto dílo, (Bern, Burgerbibliothek, ms. 120 II, fol. 101r) jsou zobrazeni řečtí, saracénští a latinští písaři, jak pracují v královské kanceláři, kde byly oficiální dokumenty psány v hlavních jazycích, jimiž se na Sicílii hovořilo **[8]**. Řada svědectví i epigrafických materiálů dokazuje nejen užívání více jazyků u dvora, ale také přijetí terminologie vypůjčené z byzantského a islámského prostředí, užívané zejména pro velebení postav a činů normanských králů: tyto evidentní projevy moci promlouvaly k poddaným jim známým jazykem, čímž si noví vládci pokoušeli získat jejich náklonnost. Výmluvným příkladem je epigraf nacházející se dnes v Normanském paláci, který připomíná v latině, řečtině a arabštině konstrukci vodních hodin na objednávku Rogera II. a ukazuje, že už v roce 1142 byla řečtina, arabština i latina dvora velmi vyspělá **[6]**. Náhrobek Anny, matky Grisanda (1149), klerika působícího na královském dvoře, nese dokonce nápis čtyřjazyčný. Protože byl určen různým náboženským skupinám, jsou na něm okolo řeckého kříže nápisy v jazyce řeckém, arabském, hebrejském a latinském, obsahově navzájem odlišné jen nepatrně **[4]**.

⌖ Tyto eklektické prostředky mocenské symboliky a dvorských obřadů byzantského a arabského typu se staly nedílnou součástí obrazu sicilské monarchie, vytvořeného po vzoru sakrálního absolutismu východních vládců. Ve slavných mozaikách zobrazujících korunování Kristem a Pannou Marií (Santa Maria dell'Ammiraglio v Palermu, katedrála v Monreale) jsou jak Roger II. tak Vilém II. zpodobněni jako byzantští císaři. Admirál Jiří z Antiochie zavedl na dvoře Rogera II. řadu ceremoniálních opatření z prostředí fátimovského soudnictví, na bázi kterých byla postava panovníka *ad hoc* skrývána a odhalována s cílem zvýšit vnímání jeho posvátnosti. Hedvábný obřadní plášť Rogera II. (dnes uchován v Královské pokladnici ve Vídni), vykládaný drahými kameny, zobrazuje loveckou scénu v islámském duchu, se dvěma lvy, kteří útočí na velbloudy a jsou umístěni zrcadlově po stranách palmy. Tento plášť, lemován nápisem v kufickém písmu (název je odvozen od města al-Kufa) umocňujícím celé dílo, byl vyroben v královských dílnách, kde tvořili mistři za použití jak arabských, tak byzantských technik a textilních vzorů **[7]**.

⌖ Specifickým rysem, kterým se vyznačuje umění na dvoře Rogera II. (1130–1154) a jeho nástupců Viléma I. (1154–1166) a Viléma II. (1171–1189), je tedy zcela nepochybně multikulturalismus, v němž se islámské a byzantské prvky mísí s latinskými, které přicházejí z Apeninského poloostrova, a které jsou někdy doplněny severskými elementy z původní domoviny Normanů.

7

8

⌖ Vzhledem k tomu, že umělecké originály a památková svědectví z dob nejstarší nadvlády jsou omezeny na ojedinělé kusy a archeologické údaje nebo nepřímé důkazy pocházející z archivních dokumentů či literárních zdrojů, je náš obrázek o uměleckých kulturách přítomných na Sicílii při příchodu Normanů založen především na rozsáhlé umělecké produkci za vlády Rogera II. a jeho následníků. Obtížné však nadále zůstává určit, do jaké míry byly „byzantské“ a „islámské“ komponenty v normanském umění na Sicílii výsledkem místní produkce. Podle Ibn Hawqala, arabského obchodníka a geografa, jenž navštívil Sicílii v roce 973, bylo v Palermu na tři sta mešit a ta hlavní, obrovská *Moschea del Venerdì* (nebo také mešita „Gami“), měla být podle přijímané hypotézy zničena, aby uvolnila místo pro katedrálu. *Spolia* z této budovy mohou být rozpoznána v některých sloupech s nápisy z Koránu v kufickém písmu, které byly opětovně použity v křesťanských stavbách.

⌖ Zatímco katedrála v Cefalù byla vybudována ještě v dobách, kdy se v normanském umění hodně experimentovalo, kostely jako San Cataldo nebo rezidence, jako je Zisa a Cuba, svědčí o tom, že technické a architektonické znalosti i vkus muslimů byly modelem pro výstavbu ještě v průběhu 12. století. Mozaiky v kostele Santa Maria dell'Ammiraglio hovoří zase jazykem důvěrně známým řeckému duchovenstvu, které do dnešních dní slaví liturgii ve světle, jenž se odráží na mozaikách popsaných *tituly* v řečtině a latině.

⌖ Cappella Palatina v Normanském paláci ukazuje povznesení všestranných ambicí normanských králů do monumentálního měřítka, takřka v trojrozměrném programovém manifestu. Královská epifanie se zde konala za přítomnosti jiskřivého světla, zlata a drahých kamenů. Dekorativní program Palatiny byl obdivuhodně vytvořen prostřednictvím uměleckých stylů tří kultur přítomných v království, ve kterých se však každý specifický jazyk potýká s lexikálním narušením: na podlaze vytvořené latinsko-byzantskou technikou *opus sectile*, znovu oživenou ve 12. století v Montecassinu, Římě a na jihu Itálie, je poprvé uplatněno prokládání lomenými liniemi v islámském duchu; v mozaikách, které pokrývají horní části stěn a apsidy, se narativní a ikonografický cyklus

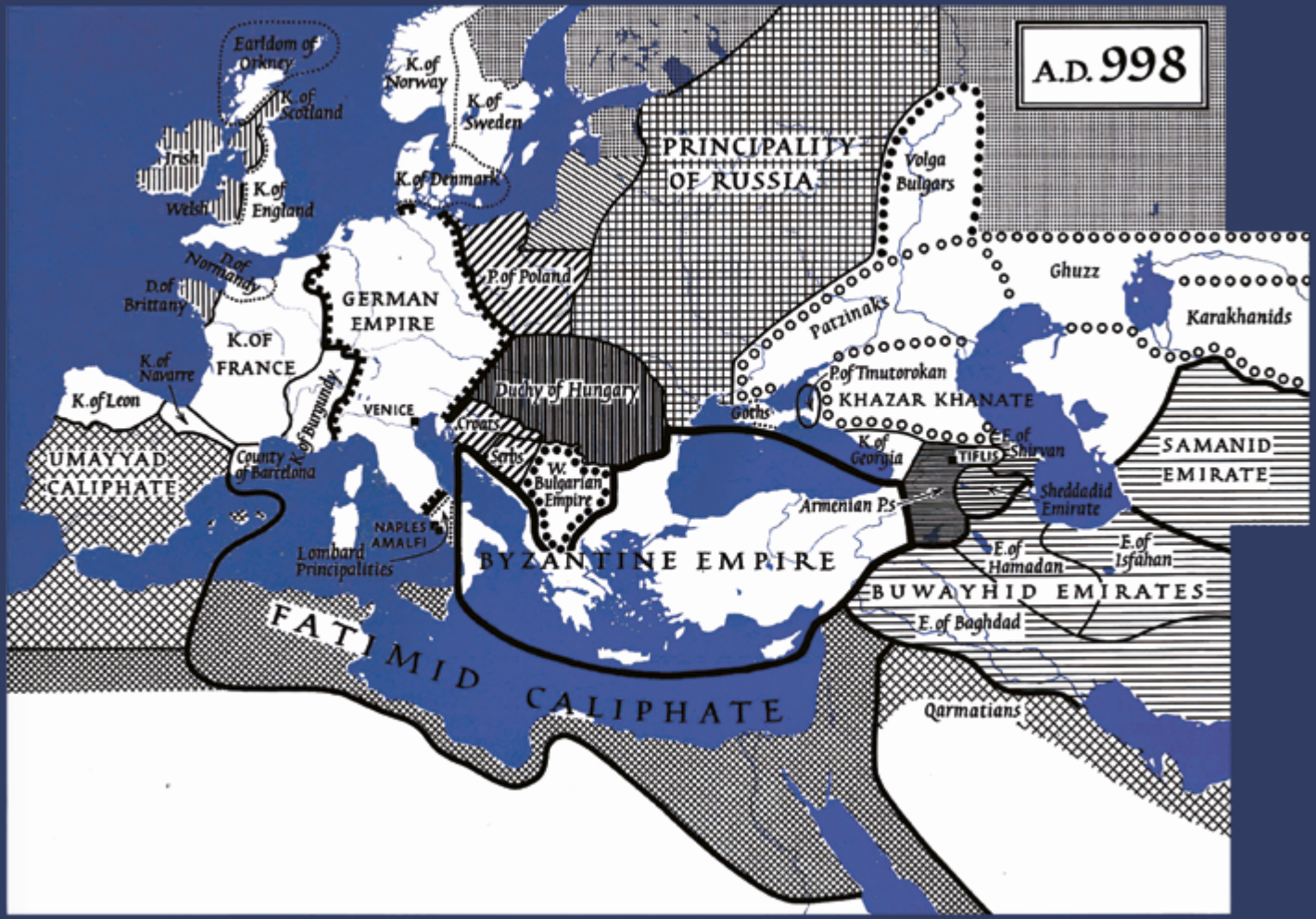

9. Územní uspořádání Evropy v roce 998

rozvíjí od východu k západu; typicky islámský strop *muqarnas* je vymalován dvorskými scénami podle západního vkusu a se západní ikonografií **[39]**. Vstupní prostory královského paláce a pravděpodobně i kaple byly orámovány nápisy v arabském jazyce provedenými v *opus sectile* latinského typu, které byly inspirovány ceremoniály fátimovského dvora v Káhiře. Vytvářely aluzi na královský palác jakožto posvátné místo Ka'ba v Mekce a na jeho návštěvníka jakožto poutníka, který přišel vzdát hold posvátnosti krále **[5]**. Poslední velká normanská stavba na Sicílii, klášter a katedrála v Monreale, založena Vilémem II., rozvinula téměř k dokonalosti různé formální projevy umění a architektury zahájené za vlády Rogera II. a uzavírá období apoteózy nejrůznějších médií a materiálů: architektury, sochařství, mozaiky, zlatnictví, mramoru a porfyru.

✣ I další památky a artefakty, které jsou představeny v této publikaci, nám umožňují nahlédnout na tuto uměleckou směsici čerpající z několika kulturních tradic, která byla v literatuře definována jako „synkretismus", „hybridismus" či „eklekticismus". Všechny tyto termíny ale naznačují, že toto sicilské specifikum vyžaduje hlubší metodologickou reflexi, která by zohledňovala uvědomělá politická a estetická rozhodnutí vládců a také reprezentativní a legitimizační účelovost umění za normanské nadvlády nad Sicílií.Zároveň je ale nutné mít stále na paměti, že toto umění vznikalo opírajíc se o různorodou uměleckou produkci zakořeněnou na ostrově, a to tak, že sloučilo to nejlepší ze středomořských kultur, které se na Sicílii vystřídaly v průběhu středověku. [přeložila Alžběta Filipová a Zuzana Kolečková]

✣ **Bibliografie:** Jeremy Johns, „The Norman kings of Sicily and the Fatimid caliphate", in: Anglo-Norman Studies 15, 1993, s. 133–159; Barbara Zeitler, „«Urbs felix dotata populo trilingui»: some thoughts about a twelfth-century funerary memorial from Palermo", in: Medieval Encounters 2, 1996, s. 114–139; William Tronzo, The Cultures of his Kingdom: Roger II and the Cappella Palatina in Palermo, Princeton 1997; Rosa Maria Bonacasa Carra – Fabiola Ardizzone – Benedetto Patera – Pio Francesco Pistilli, „Sicilia", in: Enciclopedia dell'Arte Medievale, vol. 10, Roma 1999 (online: http://www.treccani.it/enciclopedia/sicilia_(Enciclopedia-dell'-Arte-Medievale)/); Jeremy Johns, Arabic Administration in Norman Sicily: The Royal Dīwān, Cambridge 2002; Alex Metcalfe, Muslims and Christians in Norman Sicily: Arabic Speakers and the End of Islam, London/New York 2003; David Knipp (ed.), „Arte e forma nella Sicilia normanna. Proceedings of an international conference (Roma, 6.–7. prosince 2002)", in: Römisches Jahrbuch der Bibliotheca Hertziana 35, 2003/04, s. 34–207; Annliese Nef – Alessandra Molinari (edd.), La Sicile à l'époque islamique: Questions de méthode et renouvellement récent des problématiques. Mélanges de l'École française de Rome. Moyen Âge 116/1, Roma 2004; Maria Andaloro (ed.), Nobiles Officinae. Perle, Filigrane e Trame di Seta dal Palazzo Reale di Palermo, 2 vols., Catania 2006; Adele Cilento – Alessandro Vanoli (edd.), Arabi e Normanni in Sicilia e nel Sud dell'Italia, Udine 2007; Gerhard Wolf – Henrike Haug, „Lu mari è amaru. La Sicilia nel Medioevo", in: Sicilia: Arte e archeologia dalla preistoria all'Unità d'Italia, katalog výstavy (Bonn, 25. ledna–15. května 2008), Milano 2008, s. 87–103; Mario Re – Cristina Rognoni (edd.), Giorgio d'Antiochia. L'arte della politica in Sicilia nel XII secolo tra Bisanzio e l'Islam. Atti del Convegno Internazionale (Palermo, 19.–20. dubna 2007), Palermo 2009; Gerhard Wolf, „Alexandria aus Athen zurückerobern? Perspektiven einer mediterranen Kunstgeschichte mit einem Seitenblick auf das mittelalterliche Sizilien", in: Lateinisch-griechisch-arabische Begegnungen, Berlin 2009, s. 39–62; Gerhard Wolf, „Fluid Borders, Hybrid Objects. Mediterranean Art Histories 500–1500, Questions of Method and Terminology", in: Jaynie Anderson (ed.), Crossing Cultures: Conflict, Migration and Convergence, The Proceedings of the 32nd International Conference in the History of Art (CIHA) (The University of Melbourne, 13.–18. ledna 2008), Melbourne 2009, s. 134–137; Beat Brenk (ed.), La Cappella Palatina a Palermo, Mirabilia Italiae, 4 vols., Modena 2010; Thomas Dittelbach (ed.), Die Cappella Palatina in Palermo: Geschichte, Kunst, Funktionen. Forschungsergebnisse der Restaurierung, Künzelsau 2011; David Knipp (ed.), Siculo-Arabic Ivories and Islamic Painting, 1100–1300. Proceedings of the International Conference (Berlin, 6.–8. července 2007), München 2011; Annliese Nef (ed.), A Companion to Medieval Palermo. The History of a Mediterranean City from 600 to 1500, Leiden/Boston, 2013; Lev Kapitaikin, "Sicily and the Staging of Multiculturalism", in: Gülru Necipoğlu – Finbarr Barry Flood (ed.), A Companion to Islamic Art and Architecture, London 2015, v tisku.

5. Arabský nápis k chvále královského paláce Rogera II., opus sectile latinského typu, Palác Normanů
6. Deska s textem ve třech jazycích z vodních hodin Rogera II., Palác Normanů, Palermo, 1142
7. Obřadný plášť Rogera II., Palermo, Vídeň, Kunsthistorisches Museum, 1133–1134
8. Petr z Eboli, Carmen k úctě Augustina, fol. 101r (part.), notářské síně kancléřství v Palermu (zleva: řecká, saracénská, latinská), Berna, Burgerbibliothek, ms. 120 II., cca 1196

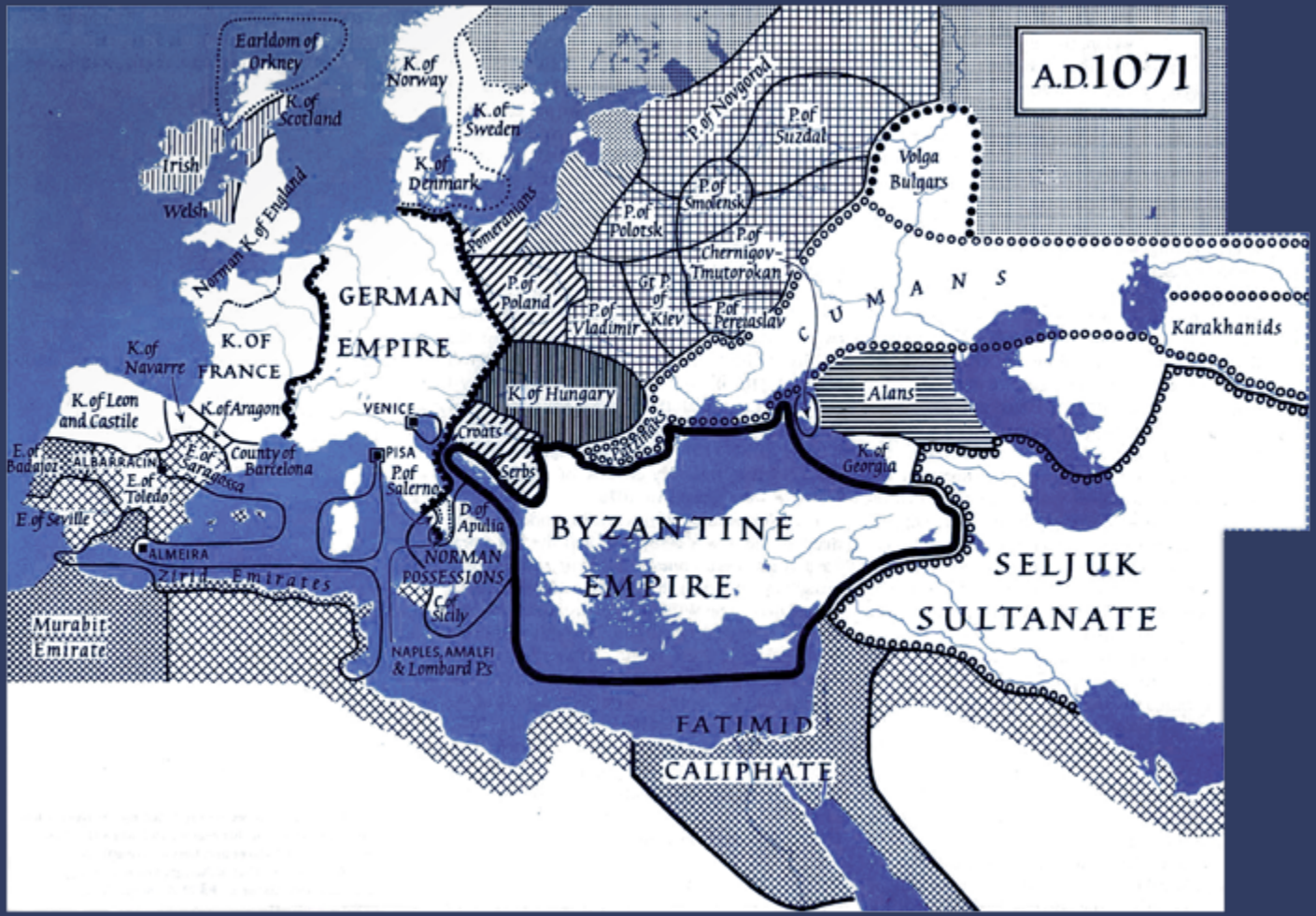

10. Územní uspořádání Evropy v roce 1071

0.2 Dobytí Sicílie Normany

Adrien Palladino

✣ Stejně jako hra v šachy bylo i dobývání Sicílie Normany záležitostí lstí, věží a jezdců. Od roku 1030 do roku 1060 dobývají Normané úspěšně nejdříve jih Itálie, prolamujíce poslední pozice Byzantinců, a poté se se svrchovaným právem obrací na bohatou a úrodnou Sicílii: Messinu, Syrakusy a hlavně na krásné Palermo, rovněž nazývané městem pěti set mešit, které je v té době jedním z nejdůležitějších obchodních a kulturních center islámského světa.

✣ Arabská nadvláda nad Sicílií, oslabena lety občanské války a sesazením posledního emíra kalbitské dynastie, se drolí ještě před příchodem Normanů. Sicílie šedesátých let 11. století zkrátka zažívá období velké nestability, ideální ke změně režimu.

✣ V roce 1059 je Normanům nabídnut pomyslný klíč k Sicílii. Tím, kdo jej dobyvatelům obrazně dává do rukou je syrakuský *gaid* (ekvivalent hraběte) Ibn Timnah, osobnost, jehož obzvláště rozpínavá politika se již nějaký čas dostávala do konfliktu s *gaidy* ostatních měst. Ibn Timnah nabízí Normanům vojenské spojenectví, aby dostal do svých rukou východ Sicílie. Roger de Hauteville, jenž je v pramenech oslavován pro svůj prudký a urputný temperament, tuto nabídku přijímá. Messina je v této době až příliš dobře opevněné město na to, aby byla napadena jen Normany samotnými, ale usnadněný přístup a podpora syrakuského *gaida* její dobývání ulehčují. Normané se zmocňují města a pevnosti během několika málo týdnů. Po tomto jako na podnose naservírovaném vítězství zastávají již Normané, vedeni Robertem Guiscardem a Rogerem de Hauteville, silnou pozici. Následně využívají situace a rychle zabírají sicilské území, jejich strategií je postupně obsadit nejdůležitější místa na ostrově. Navzdory svému poměrně malému počtu dokážou Normané, především díky jezdectvu, které umožňuje rychlé a účinné útoky, jednat tak, aniž by museli mobilizovat mnoho mužů a riskovat tak ohrožení svého zázemí.

✣ V srpnu 1071 nastává konečně chvíle, aby se zmocnili Palerma – dobře opevněného a skvěle chráněného města. I v tomto případě Robert Guiscard a jeho bratr Roger použijí lest. Zatímco normanská flotila zahájí blokádu přístavu, zabraňujíc tak zásobování města, pozemní síly Palermo obklíčí a zablokují všechny cesty. Uzavřené město začne brzy sužovat hladomor a nemoci, které obyvatele a obránce oslabí. Přesně po čtyřech měsících normanského obležení začíná 7. ledna 1072 závěrečný útok na Palermo. Větší část normanského vojska útočí na hlavní bránu, zatímco menší část vezme ztečí jiný, méně opevněný vstup do města, který úspěšně dobývá a zevnitř pak otevírá ostatní brány. Palermo je Normany dobyto během několika hodin. Jenom *Al-Quasr*, citadela uvnitř města, která se později stane Normanským palácem, odolává ještě několik dnů, leč marně. O několik měsíců později se Roger de Hauteville stává velkovévodou sicilským a Robert Guiscard se s uspokojením z dobytí Sicílie vrací zpět do jižní Itálie.

✣ Pokračování historie tohoto města a hlavně nádherných památek, které v Palermu a jeho okolí nechává vytvořit dynastie de Hauteville, naleznete na stránkách této knížky. [přeložila Alžběta Filipová]

✣ **Bibliografie:** John Julius Norwich, *The Normans in the South 1016–1130,* London 1967, s. 174–185 (reedice pod titulem: *The Normans in Sicily. The magnificient story of «the other Norman conquest»*, London 1992); Pierre Aubé, *Les empires normands d'Orient: XI–XIIIe siècle*, Paris 1991, s. 45–87; Jean-Marie Martin, *Italies normandes: XI–XIIe siècles,* Paris 1994, s. 79–129; Gordon S. Brown, *The Norman conquest of southern Italy and Sicily*, London 2003, s. 103–138; François Neveux, *L'aventure des Normands: VIIIe–XIIIe siècle*, Paris 2006, s. 173–199.

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázku z knihy ***Zápisky z cest II*.**
Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.